

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

СОЛЕЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР МАРКІЯНОВИЧ

УДК 821.161.2:003.628-048.77:398:82.0

**МОДИФІКАЦІЯ ЕМБЛЕМАТИЧНИХ ФОРМ УКРАЇНСЬКОГО
ФОЛЬКЛОРНОГО ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ДИСКУРСІВ**

10.01.01 – українська література
10.01.06 – теорія літератури

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
Хороб Степан Іванович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
професор кафедри української літератури.

Офіційні опоненти: академік НАН України,
доктор філологічних наук, професор
Сулима Микола Матвійович,
Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України,
заступник директора з наукової роботи;

доктор філологічних наук, професор
Корпанюк Микола Павлович,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання імені Михайла Максимовича;

доктор філологічних наук, професор
Мейзерська Тетяна Северинівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри теорії та історії світової літератури імені професора Фесенко В.І.

Захист дисертації відбудеться 19 грудня 2018 року о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.03 Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розіслано « » листопада 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Плющик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Помітне впродовж останніх десятиліть міжгалузеве наукове зближення демонструє пошук нових векторів досліджень, які спрямовані на вивчення смисловиразових механізмів і знакової метамови, універсальних метаприкладних іконічно-конвенційних парадигм та їх модифікацій. Зазначені підходи властиві когнітивному літературознавству, семіотичному мистецтвознавству, семіотичній антропології, біосеміотиці, зоосеміотиці тощо. Під пильною увагою опинився діахронний розвиток та ректифікація семіотичних інструментів, структур і форм, що описують та оптимізують процеси рецепції, інтерпретації та творчості. Зазначені тенденції дозволяють у новій епістемологічній та аксіологічній перспективі оцінити функціональність окремих категорій, розглянути їхню релевантність у контексті когнітивних і гносеологічних явищ. До таких належить багатофункціональне та полісемантичне поняття «емблема», що має широкий і давній ужиток як у літературознавстві, так і в інших наукових дисциплінах: мистецтвознавстві, релігієзнавстві, культурології, філософії тощо.

У сучасних дослідженнях «емблема» та «емблематичність» отримали розширене трактування. О. Григор'єва наділяє їх функціями «культурної універсалії», яка регулює механізми смислотворення і збереження значень у культурі. Емблематичну форму, таким чином, розглядають як феномен, що генерує і акумулює історико-художній досвід у межах конкретної семіотичної структури. Схематично вона редукується до взаємодії іконічних і конвенційних знаків смисловираження; герменевтично – до відношень між текстом і реципієнтом.

Емблема розглядається як особлива форма узагальнення та меморіалізації конкретних схем процесуального народження сенсу. Вона окреслюється не так у параметрах жанру, як у механізмах, принципах і формах смислотворення. До таких висновків спонукають і похідні формулювання дослідників української літератури. Д. Чижевський у медієвістичних студіях використовує поняття «емблематична поезія», «емблематичний стиль», Л. Ушкалов вживає сполучення «емблематичні вірші» та «емблематичні образи», А. Макаров стверджує про народження в XVII ст. «грандіозної ідеї емблематичного осягнення світу», «емблематичної мови» тощо. Не менш колоритно використовують названу словотвірну основу закордонні дослідники. О. Михайлов підкреслює наявність у бароковій літературі «емблематичної стихії», а Д. Менінг розглядає емблематику в контексті форм мислення і способів відчуття.

Поняття емблематичності ототожнюють насамперед із комунікативними, художніми та гносеологічними якостями конкретно організованого принципу та механізму. Тож і його виявлення в художньому тексті має опиратися на ці засади. Саме з таких позицій відстежує функціонування емблематичних механізмів у різних літературних родах, жанрах та категоріях П. Дейлі. Канадський дослідник констатує їхню смислотворчу присутність і «в драмі», і

«в романі», і «в характері», і «в образі», що спонукає його до введення сполучень «емблематична драма», «емблематична сцена», «емблематичний епізод», «емблематична наративна структура», «емблематичний світогляд».

Поняття емблематичності, таким чином, наділяється цілою низкою конотацій, що виражають його художню, когнітивну, психоаналітичну, метафізичну, структуральну й інтерпретаційну ефективність. Отже, актуальність теми дисертації **«Модифікація емблематичних форм українського фольклорного та літературного дискурсів»** зумовлена потребою дослідження функціональності емблематичних механізмів в історії української літератури, відстеження тяглості та новаційної модифікативності іконічно-конвенційних репрезентацій від первісного мислення до сучасного тексту, вивчення їхньої координувальної та сенсовпорядковуючої ролі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію узгоджено з науковими дослідженнями кафедри української літератури факультету філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», зокрема з темою «Актуальні проблеми сучасного літературознавства, українська література в європейському контексті, розвиток західноукраїнського літературного процесу кінця XIX – початку XX століття: художні традиції і тенденції (номер державної реєстрації 0106U002244). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 12 від 26 грудня 2014 року) та скоординовано на засіданні бюро наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол №2 від 12 листопада 2015 року).

Мета роботи полягає в системно-аналітичному вивченні структурально-семіотичної функціональності емблематичної форми, визначенні її модифікацій на різних стадіях розвитку фольклору та літератури, констатуванні споріднених когнітивно-моделювальних «механізмів» в утвердженні епістемологічного досвіду.

Реалізація окресленої мети вимагає вирішення таких **завдань**:

- здійснити понятійно-термінологічне увиразнення категорій емблематичності, визначити словотвірні модифікації в українському та європейському літературознавстві;
- дослідити когнітивні та гносеологічні функції емблеми;
- відстежити історію формування емблеми як «жанру», з'ясувати перед- і постемблематичні тенденції;
- визначити структурально-семіотичну своєрідність та варіативність емблематичної форми, описати іконічно-конвенційну конвергенцію та синкретичність;
- виявити її спорідненість із процесами народження мови, явищами семантизації, нейропсихологічної і психолінгвістичної акційності;
- відтворити модифікацію явищ емблематичності від міфу до сучасної літератури;

– охарактеризувати функціональність емблематичних механізмів у психоаналізі та з'ясувати їх роль у творенні «психоісторії» української літератури;

– визначити специфіку проявлення у літературі українського бароко, семіозисі Г. Сковороди;

– конкретизувати іконічно-конвенційні механізми в новій українській літературі.

Об'єктом дослідження є праці українських і закордонних літературознавців, етнологів, лінгвістів та культурологів, що у різний спосіб пов'язані з вивченням емблематичних процесів та явищ, українська міфологія, ритуально-магічний семіозис, психоаналітична термінологія та методика, тексти, епістолярій, автобіографії письменників українського бароко та нової літератури, зокрема, М. Смотрицького, І. Величковського, Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Мартовича, Ю. Іздрика.

Предметом дослідження є модифікація емблематичних форм фольклорного та літературного дискурсів в українській художній та критичній традиціях, їх структурально-семіотична своєрідність, іконічно-конвенційна синкретичність та кореляція.

Теоретико-методологічну базу становлять праці українських та зарубіжних учених, що присвячені теоретичному обґрунтуванню категорій «емблематичності» та пов'язаних із ними понять, зокрема, М. Алексєєвої, Л. Аллен, А. Белого, Ж. Бодріяра, Л. Бонфанте, Н. Брагинської, М. Варліка, О. Григор'євої, П. Дейлі, Ж. Дельоза, У. Еко, С. Жаботинської, В. Ізера, Е. Курціуса, А. Макарова, О. Махова, Д. Менінга, О. Михайлова, О. Морозова, Е. Панофського, Д. Рассела, Л. Софронової, Е. Сполскі, Д. Степовика, Ц. Тодорова, Д. Чижевського. У роботі використано дослідження з історії української літератури, що розкривають різні аспекти іконічно-конвенційного моделювання у давньому та новому періоді, зокрема, В. Агеєвої, Д. Антоновича, С. Бабича, Ю. Барабаша, Л. Білецького, П. Білоуса, Л. Генералюк, Н. Городнюк, Р. Гром'яка, Т. Гундорової, Н. Зборовської, І. Ісіченка, Г. Ключека, М. Корпанюка, Б. Криси, А. Макарова, О. Матушек, О. Мишанича, М. Моклиці, Д. Наливайка, М. Павлишина, Ю. Пелешенка, Р. Піхманця, Н. Поплавської, М. Поповича, Р. Радишевського, Л. Скупейка, В. Соболя, М. Сулими, Л. Тарнашинської, Б. Тихолоза, М. Трофимук, Л. Ушкалова, І. Франка, С. Хороба, Д. Чижевського, В. Шевчука, Ю. Шереха.

Для вивчення літературних спектрів взаємодії між словом і образом, співвідношень структури емблеми і структури слова, іконічно-конвенційних механізмів у когнітивних та нейролінгвістичних акціях, концепцій «візуального мислення» послуговуємося висновками С. Аграновича, Р. Арнхейма, Ф. Бартлетта, Д. Бикертонна, В. Глезера, С. Грофа, Г.-Г. Гадамера, Є. Еткінда, Д. Лакоффа, Ю. Лотмана, С. Луцак, У. Найссера, Ж. Полана, Г. Хакена. Студіювання первісних емблематичних мовних процесів, тлумачення мови та міфу як форм, що утворюють символічну єдність, висновувалось зі студій А. Байбурина, Л. Вітгенштайна, В. Вундта, Е. Дюркгайма, Е. Кассіра,

Д. Кемпбела, Л. Леві-Брюля, К. Леві-Строса, Є. Мелетинського, М. Мюллера, О. Потебні, В. Топорова, О. Фрейденберг. Осмислення ролі міфологічної візуально-вербальної конвергенції в оформленні методології та термінології психоаналізу, а також у моделюванні психоісторії української літератури реалізується за посередності досліджень Н. Зборовської, М. Кляйн, Ж. Лакана, Г. Левченко, А. Печарського, І. Фізера, З. Фройда, Е. Фрома, С. Цвейга, К.Г. Юнга та інших.

Методи дослідження. Предмет, мета та завдання дисертації зумовили використання комплексу методів, їх взаємодію для вирішення окреслених наукових проблем. З-поміж них домінантним є структурно-семіотичний, адже емблематична форма інтерпретується як структурально зорганізована система іконічно-конвенційних знаків, що утворює смислоформу через візуально-вербальні взаємовпливи та синтез. Це дозволяє відстежувати функціональність комплексу сталих відношень між елементами на різних етапах фольклорного та літературного дискурсів, констатувати відносну структуральну однотипність і семіотичну змінність, модифікаційний характер емблематичної форми, її семіотичну залежність від культурних впливів і контекстів, видозміну, що характеризується появою нових ознак та властивостей зі збереженням композиційної сутності. Формальний метод дозволив поглиблювати окремі положення дисертації про емблематичні прийоми, конструкції, функції, загалом вивчати конструктивний аспект. Для з'ясування спорідненості емблематики з процесами народження мови, явищами семантизації, міфотворчості, її впливу на координування психолінгвістичної акційності використовується функціонально-прагматична методологія, зокрема, етимологічний, порівняльно-історичний, когнітивний і рецептивний методи (Р. Арнхейм, Д. Лакофф, М. Мюллер, О. Потебня, Е. Сполскі, Г.-Р. Яусс). Разом із цим застосовано типологічний метод, що сприяв визначенню системних, структурних принципів емблематичної форми в європейській та українській літературних традиціях, узагальненням про літературно-естетичну та історико-функціональну типовість, що водночас пов'язано з контекстуальним і генетичним аналізом. Окремі завдання дисертації зумовлювали послугування принципів і прийомів філософської герменевтики. Дослідження психоаналітичної методології і термінології, їх проекція на емблематичні механізми теж потребувала використання комплексну методів, що становлять основу загальнонаукових філологічних методик аналізу, синтезу, систематизації й узагальнення, структурно-семіотичного вивчення з застосуванням міфопоетики, антропологічного й аксіологічного підходів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* в вітчизняному літературознавстві системно вивчено особливості функціонування емблематичної форми у фольклорному та літературному національних дискурсах, осмислено специфіку, структурно-семіотичну модифікативність, простежено етапи розвитку, трансформацію та ректифікацію, різночасову проявленість, зв'язок із різними іконічно-конвенційними механізмами й схемами. Здійснено понятійно-термінологічне

увиразнення категорій «емблематичності», визначено словотвірні модифікації в українському та європейському літературознавстві, відзначено когнітивні та гносеологічні ознаки емблеми. У праці вдосконалено методику дослідження емблематичних механізмів, розширено сфери її застосування. Подальшого розвитку набуло структурно-семіотичне вивчення синкретичності художніх репрезентацій.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дисертації, окремі положення, висновки та інтерпретації можуть використовуватись при викладанні курсів з фольклористики, історії української літератури, теорії літератури, підготовки навчально-методичного матеріалу, програм спецкурсів, спецсемініарів, для написання різного рівня наукових робіт. Її результати також можуть бути корисні для написання монографій, підручників, навчальних посібників і термінологічних словників.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на розширеному засіданні кафедри української літератури ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (протокол №7 від 2 лютого 2018 року).

Ключові положення дисертації було викладено у формі повідомлень і доповідей на наукових конференціях, симпозіумах та семінарах різного рівня, зокрема, на *міжнародних*: «Читаймо Шевченка: інтерпретації, роздуми» (м. Івано-Франківськ, 2014 р.), «Сучасні проблеми науки і освіти» (Будапешт, Угорщина, 2015 р.), «Рівень ефективності та необхідності впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури» (Львів, 2015 р.), VIII Оломоуцькому симпозіумі українців Середньої і Східної Європи (Оломоуць, Чеська Республіка, 2016 р.), Міжнародному науковому конгресі «Іван Франко: Я єсть пролог...» (Львів, 2016 р.), «Метафізичний спектр українського письменства XI-XVIII століть» (Львів, 2017 р.), «Українська література в загальноєвропейському контексті» (Ужгород, 2018 р.); на *всеукраїнських*: III Султанівських читаннях «Актуальні проблеми літературознавства в компаративних вимірах (Івано-Франківськ, 2013 р.), Двадцять шостій науковій сесії наукового товариства ім. Т. Шевченка (Івано-Франківськ, 2015 р.), «Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним» до 160-річчя від дня народження Наталії Кобринської (Львів-Болехів, 2015 р.), Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю: «Мирополит Андрей Шептицький – великий праведник України, фундатор національно-культурного відродження в Україні» (Коломия, 2015 р.), «Творчість Василя Стефаника й українська культура кінця XIX – початку XX століття» (Івано-Франківськ, 2016 р.), I Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Канон Івана Огієнка у сучасній науковій парадигмі» (Кам'янець-Подільський, 2017 р.), Двадцять дев'ятій науковій сесії наукового товариства ім. Шевченка (Івано-Франківськ, 2018 р.), звітних наукових конференціях викладачів, докторантів, аспірантів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, 2015 р., 2016 р., 2017 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано монографію (23,3 ум. др. арк.) та 29 одноосібних наукових статей, із них 21 – у фахових виданнях України, 4 – у закордонних (Польща, Чехія, Угорщина, Італія), 4 – в інших виданнях, фрагменти дисертації увійшли до двох колективних монографій: «Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття», «Західна Україна: історико-культурний та етнолінгвістичний аспекти (друга половина ХІХ – ХХІ ст.)».

Структура та обсяг дисертації визначається її метою та завданнями. Наукова робота складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел (719 позицій) і додатків (21). Загальний обсяг дисертації становить 471 сторінки, із них – 364 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету, завдання дисертації, окреслено зв'язки з науковими планами та програмами, визначено об'єкт і предмет дослідження, його теоретико-методологічну базу, наукову новизну, теоретичне і практичне значення, відображено етапи апробації результатів.

У першому розділі **«Теоретико-методологічна основа дослідження: емблематична форма як модель смислотворення»** проаналізовано та систематизовано міркування українських та зарубіжних дослідників, які інтерпретували функціональні, структуральні, семіотичні, когнітивні властивості й ознаки емблематики. Підрозділ *1.1 «Понятійно-термінологічне уявлення категорій «емблематичності» та словотвірні модифікації в українському та європейському літературознавстві»* присвячено огляду та конкретизуванню літературознавчих і культурологічних категорій, пов'язаних із поняттям «емблема». Значення цієї «культурної універсалиї» (О. Григор'єва) сформоване міждисциплінарними уявленнями, а її ідентифікація коригується конкретним галузевим дискурсом.

Класичним її втіленням вважається тріадна матриця, що складається з зображення малюнка (*pictura*), надпису/заголовку (*inscriptio*) і епіграми/підпису (*subscriptio*). Пріоритетним у визначенні смислових координат похідних від цього поняття утворень є акцент на діахронному функціонуванні іконічно-конвенційної моделі, семіотичного механізму, що стягує вербальні і візуально-образні презентації у єдиний вузол. П. Дейлі констатує доволі широке коло «попередників» емблеми, зокрема, ідеї та форми грецьких епіграм, класичну міфологію, єгипетські та ренесансні ієрогліфи, імпрези, пам'ятні герби, середньовічну геральдику, біблійну екзегетику. Такий розширений дескрипційний ряд інспірує універсальну присутність «емблематичного механізму» в художньому семіозисі різних періодів і наративних форм. Водночас він підкреслює функціональну та типологічну схожість до алегоричної, символічної, метафоричної і образної метамови загалом.

У пункті 1.1.1 «Диференціація та акомодация понять “їєрогліф”, “символ”, “метафора”, “метонімія”, “алегорія”» увиразнено спільне та відмінне у вказаних типах символічного семіозису, визначено його структурно-семіотичну функціональність. Саме складна структура ієрогліфічної моделі почасти спровокувала поширення та популяризацію емблематичної форми у часи Ренесансу та Бароко. У ієрогліфі конкретний зміст отримує абстрактне трактування, а в емблемі – навпаки: абстрактний зміст («нерівна усім рівність») тлумачиться за допомогою конкретного об’єкта («водограй, що наповнює різнооб’ємні чаші»). Емблематична структура когерентно узгоджує знакові елементи, утворюючи визначений смисловий простір. Сутність емблематичного семіозису полягає в тому, що, попри гетерогенність складових, він має моносемантичну замкнутість. Багатозначними можуть бути його складові (символ, алегорія, метонімія), але не їх структурально-семіотичне поєднання. Значення символу реалізується у конкретній емблематичній схемі, що скоординує іконічні та конвенційні сенсостимули. «Розгерметизування» символу передбачає особливу структурну взаємодію, іконічно-конвенційну процесуальність, які пов’язані з чуттєвим сприйманням, відображенням і його номінуванням.

Якщо в емблемі іконічний та конвенційний елементи є окремими структурними компонентами і мають зовнішню вираженість, то в символі вони належать до внутрішньої форми, захищені у глибинних іконічно-конвенційних корекціях. Тож емблема зовнішньо увиразнює, деталізує та розширює латентний, предметно невиразний процес символізації, вона є своєрідним структурованим унаочнювачем його акційності та процесуальності, що набули модифікованої оригінальності й трансформувалися в окремий жанр.

Аналогічно в дисертації простежуються взаємозв’язки між емблемою і метафорою, метонімією, алегорією, художнім образом тощо, загалом тими явищами, які презентують різні типи літературознавчо розмежованих «перенесень», котрі належать до опосередкованих виражень когнітивної прототипності та сигніфікативності. «Перенесення», яке вважають домінантною ознакою метафори, можна трактувати як опосередковану вказівку на зображення, додаткову візуальну проекцію смислової конкретизації, спробу розкриття абстрактних сенсів через пошук спільних ознак у вже пізній дійсності.

У пункті 1.1.2 «Емблема у світлі літературної когнітивістики» розглянуто механізми й структури людської свідомості, роль пам’яті і чуттєвого досвіду і, загалом, пізнавальних та мовних процесів, що зосереджені навколо трансформування візуального досвіду у вербальний, їхньої співдії та конвергенції. Ефект емблематичних механізмів полягає в тому, що вони створені у відповідності до провідного когнітивного принципу, функціонують за його правилами, що зводять у синергетичну єдність сприймання і його означення, спостереження і його вербальний опис, ректифікацію і аналіз. Структурно-рецептивні паралелі, які простежуються між емблемою і символом, метафорою, метонімією, алегорією тощо підтверджують, що названі художні

явища походять зі спільного джерела, мають спільну «родову» основу і конкретизують різні форми й типи когнітивного перенесення і смислоутвердження. І символ, і метафора, метонімія та алегорія часто лежать в основі композиційної та структурної розбудови емблематичного репрезентування, що може опиратись на різні типи іконічно-конвенційних узгоджень і сполучень. Об'єднує їх іконічна зорієнтованість, розрізняє – функціональна та структурна релевантність. Ще більш виразно ці явища розкриваються при відстеженні діахронної проекції розвитку емблематичних механізмів. Фактори, котрі організують автономну художню структуру, формуються зі сукупності характеристик і прийомів, які своїми функціями утверджують домінуючі ознаки системності.

Емблема демонструє, що будь-яке спостереження, візуальне «відокремлення» може стати поштовхом для метафізичного узагальнення. У сучасних дослідженнях (О. Григор'євої, О. Михайлова, Д. Меннінга, О. Софронової) емблема трактується і як мнемонічна фігура, і як гносеологічна операція: зображення і слово – це два головні способи позначення / означення процесів смислоорганізації, причому такі, що конгруентно дублюють один одного.

Підрозділ 1.2 *«Історіософія емблеми: метафізичні формулювання і емблематичні схеми»* присвячено з'ясуванню ефективності образно-вербальних презентацій для фіксування морально-етичних, психологічних, філософських аксіологем. Г. Сковорода емблематичну сигніфікацію ототожнював із особливим типом вираження мудрості, трактував її як елітний, майже сакральний спосіб смислового оприявлення, акцентуючи на візуально-вербальній синкретичності гносеологічних процесів, великій сугестійній залежності між словом і зоровим враженням, що значно пізніше стало предметом детального вивчення в когнітивістиці, психолінгвістиці, нейропрограмуванні.

Емблема «печери», яка розкривала та унаочнювала сенси «теорії ідей» Платона, мабуть, найбільш вдало характеризує класичне розуміння ролі візуального сприймання в когнітивних процесах, залежність смислових узагальнень від конкретного наочного фокусу й залученості його в загальні схеми світоглядної орієнтаційності. Водночас вона підкреслює актуальність явищ візуальної семіотики в метафізиці, акцентує на перехідності «фізики» у «метафізику».

Вагому роль міметичної практики в метафізичних процесах неодноразово підкреслював Г.-Г. Гадамер, наголошуючи, що сутність пізнання – це розпізнавання «зображень». У «Критиці чистого розуму» І. Кант універсальну властивість формування гносеологічного досвіду пов'язував зі схематизмом. Діяльність свідомості він описував як взаємодію явищ і категорій, чуттєвих та інтелектуальних відносин, що має усі ознаки «емблематичного» механізму. А. Бєлий більш узагальнено постулював думку про тотальну «емблематичність сенсів».

Емблематична форма структурально й прагматично інспірує метафізичність. Емблематична поезія подекуди розглядалась як філософська, а окремі філософські трактати – як зібрання емблематичних суджень. Подібність філософського та літературного дискурсів зумовлена «емблематичним принципом» свідомості, який Г.-Г. Гадамер зводив до формули: сприймання – «це завжди бачення чогось-через-щось». Окремі ідентифіковані свідомістю предмети, явища й дії є елементами структур, що опосередковано розкривають зміст інших. Іконічний та конвенційний аспекти при цьому є компонентами впізнавання та смислової сугестивності.

Другий розділ **«Емблематична модель гносеології: слово як «емблема»»** присвячено виявленню й обґрунтуванню ролі емблематичних механізмів у творенні вербальних значень і первісних смислових репрезентацій. Визначено не лише літературні спектри взаємодії між словом і образом, а насамперед зосереджено увагу на темі співвідношень структури емблеми зі структурою слова. Видається доречним припущення, що класична емблематична форма – це розширена, унаочнена конструкція, що відтворює процес формування значень конкретних слів.

У підрозділі 2.1 *«Емблематичні механізми і процес вербалізації: синкретизм первісних образно-словесних репрезентацій»* з'ясовано актуальність та ефективність емблематичних механізмів у становленні мовних парадигм, зосереджено увагу на проекції «емблематична форма–первісне мислення/мова–фольклор», що спонукало до перегляду й відтворення базових концепцій формування мовної картини світу, міфологічної свідомості, з'ясування рушійних сил і законів фольклорного функціонування.

Процеси номінування – це складна і довготривала історія рафінування й пошуку взаємовідповідності між візуально зримим образом і його смисловою вербалізацією. Металогіка сенсів у часи зародження мови конституювалась у певній структурі, схожій до емблематичної. За номінуванням предметів і явищ, фокусуванням їх у конкретні артикуляційні й піктографічні форми приховано довготривалий процес пізнавальної асоціативності та корелятивної аналогії. Виникнення мови можна вважати першим етапом емблематизації досвіду, узгодження зримого й вербального. Вона функціонує як умовна і штучна семіотична система, що опосередковано позначає різні типи чуттєвих реакцій і феноменологічних інтенцій. Про названі явища багато писали Л. Вітгенштайн, М. Мюллер, О. Потебня, Зокрема, Л. Вітгенштейн у руслі емблематичного структуралізму констатує, що називати щось – це ніби чіпляти до «якоїсь речі табличку з назвою». Процес вербалізації структурно нагадує емблематичну сигніфікацію, зрештою, спорідненою є їхня прагматика і філософія. Народження значень форматується візуально-вербальними взаємоузгодженнями.

Підрозділ 2.2 *«Нейролінгвістичні акції і герменевтичні процеси»* розкриває структурні особливості смислотворення. У класичній нейропсихології (Г. Хед, Ф. Бартлет, У. Найссер) для їх характеристики активно використовується поняття «схема». При цьому «схема» трактується як

своєрідний стандарт, за допомогою якого ідентифікують рецептивні реакції. Схеми модифікують відчуття, викликані вхідними сенсорними імпульсами, а ті утворюють структури, що конфігурують рецептивну даність. Зрештою, існують інші варіанти термінологічних номінувань («формат», «план», «фрейм»), проте всі вони в різних конформаціях підкреслюють вагомість структуральної взаємодії індивідуального і колективного уявлення про форму і зміст у перцептивних механізмах. Візуально сприйняті об'єкти чи явища (зважаючи на вибірковість акцентів візуальної рецепції) суб'єктом номінуються і внутрішньо характеризуються (за формою, якістьми). Постання та ідентифікація значень конкретних образів відбувається в складному перехрещенні зовнішніх візуальних подразників, соціального утверджених значеннєвих конвенцій та індивідуальних перцептивних інтерпретацій. Цей процес можна характеризувати як «емблематичний», адже він має схожу структуральну організацію та функціональність: суб'єкт рецепції вибірково зосереджується на зовнішніх стимулах, виділяючи в них домінантні властивості та якості, які стають ідентифікаторами для узагальнень про його смислову тотожність. Асоціативні мнемонічні механізми координують своєрідність уявлень.

Конкретне слово в різних людей викликає відповідні суб'єктивному досвіду внутрішньовізійні уявлення, що мають відмінні «фігуральні» втілення та спільний «фон» або ж контур. Це дозволяє припустити, що комунікативний консенсус народжується на основі не точної перцептивно-асоціативної відповідності й інтерпретаційної одноманітності, а в універсальних схемах узгоджень, які припускають суб'єктивну візуальну поліваріантність ідентифікації. Експерименти, що проводили А. Біне, К. Кофка, Е. Б. Тіченер, засвідчили домінування узагальнених, нечітких, схематичних візуалізувань конкретних словесних стимулів.

Первісні іконічно-конвенційні репрезентації досліджено в третьому розділі **«Емблематичні форми фольклору»**. Увагу акцентовано на функціях трансформування візуального досвіду у вербальний, визначено їхню роль в утвердженні координаційних сенсостимулювальних систем, синкретичних зумовленостей. Підрозділ *3.1 «Емблематика сакрального: іконічно-конвенційна основа міфу і натуралістичний “емблематизм”»* присвячено огляду наукових парадигм трактування міфу, констатування тих ознак, форм і критеріїв, які визначають його категоріальність, типовість, змістовність. Д. Віко розглядав міф як систему, що презентує світоглядну, метафізичну форму специфічно структурованого висловлювання, яке утворюється за принципом тропа. О. Потебня, вивчаючи первісні «семантичні» координати, в площині яких формувались значення слів, відзначав особливу вагомість взаємодії візуального та поняттєвого досвіду у міфомовленні. Е. Дюркгайм ототожнював міфічні уявлення з емблематичними механізмами. Зосереджуючись на вивченні тотемічних практик, він безапеляційно зазначав, що тотем не тільки назва, це – емблема, справжня геральдика. О. Фрейденберг акцентувала на тому, що міф – це не лише словесно виражена оповідь, але і дії, і речі, і мова. Р. Барт уважав міф формою, що являє собою семіологічний трьохкомпонентний конструктор

(означник, означуване і знак), для якого візуальні образи є частиною семіотичного процесу продукування концептів.

Виникнення міфічної творчості пов'язане з первісними когнітивними акціями розпізнавання, процес їх смислового констатування реалізується через різні наочні зіставлення та зумовлені асоціативною аналогічністю номінування. У них простежується, як специфічно утворені зв'язки між різними предметами та явищами, діями та циклами формують систему іконічно-конвенційних кореляцій, регулюють утвердження орієнтаційних, мнемонічних, класифікаційних схем, як візуальний досвід стає основою для імітативної вербальності. Структурально та функціонально міф презентує перший вияв натуралістичного емблематизму. Етнологія та міфокритика ХХ століття засвідчила залежність трактувань міфологічного світогляду від емблематичної опосередкованості, постійну потребу в уточненні та конкретизуванні, розширенні вербальних комбінацій, пошук поняттєвих еквівалентів для означення його своєрідності.

У підрозділі 3.2 *«Семантика міфу: конвергенція образних і вербальних корелятивів»* зосереджено увагу на вагомості взаємодії іконічних та конвенційних узгоджень. Упродовж століть у працях з порівняльної міфології часто зринало міркування про спорідненість форм і структур вираження аксіологічних постулатів первинної міфології і релігії на різних континентах. К. Леві-Строс міфологічне мислення називав «інтелектуальним бриколажем», техніка якого передбачала творення сенсів з первинних «підручних» засобів, до яких належали насамперед візуальні образи. Вони ставали предметом різноманітних аналогій та алегорій і створювали підстави для формування поняттєвих узагальнень, рефлексій, що творились як трансформації чуттєвих образів (percept) у поняття (concept). Для первісного мислення характерний особливий спосіб перетворення реальності й реорганізації її в семіотичний досвід. Міфологічна рефлексія опирається на латентну узгодженість між структурами «інструментального набору і проекту» (К. Леві-Строс).

Первісна семантика виразно демонструє свою емблематичну етимологію. На основі аналізу палеоантропологічного матеріалу О. Лобок висловив гіпотезу, що ключовим фактором виникнення феномену предметно-культурної діяльності в процесі антропогенезу стала позначувальна (міточна) персоніфікація навколишньої реальності. Семантика міфу відображає сфери «підсвідомої соціальної психології» (В. Иванов, В. Топоров). Визначальною особливістю характеристики давніх художніх утворень є те, що для них властива комплексність змісту.

Підрозділ 3.3 *«Емблематична редукція у «Слов'янській міфології» М. Костомарова»* присвячено осмисленню ролі емблематичних механізмів у дослідницьких інтерпретаціях М. Костомарова. Український учений наполегливо наголошував, що слов'янська сакральна міфологія – не пантеїзм, а багатоіпостасне відображення Божественної єдності, проявлене через ідентифікацію зі світлоносною, сонячною, водяною та земною стихіями. Різні номінації язичницьких божеств – це лише варіанти позначення однієї з

натуралістичних форм божих сутностей. Відновлення міфологічного світогляду реалізується через опосередковане акцентування процесів, пов'язаних із першим осмисленням візуальних розрізень. Найдавніше з таких усвідомлень втілювалось в сакралізації світа і темряви, тож світлопоклонництво є визначальною складовою слов'янської релігії і саме воно сформувало перші іконічно-конвенційні сигніфікації.

Констатуючи ідею сакральної монолітності («Что Свентовит, Сварожич, Радегаст и Даждьбог одно и то же»), М. Костомаров описує кожного з язичницьких богів за структуральним шаблоном, що передбачає вказування його назви, детальне реконструювання ідола та визначення сакрального призначення, смислової ідеї. Ця емблематична в своїй основі структура, з одного боку, відображає синкретичну релевантність первісного мислення, а з іншого, виражає координати методологічні – осягнення міфологічного світогляду реалізується через опис візуально-символічних редукцій, їх номінацій та визначення ідейних підтекстів. Логіка первісного мислення координує, таким чином, логіку дослідницького опри явлення автора.

Наголошуючи на тому, що різні назви та постави давніх божеств – це лише диференційні форми вираження ідеї єдинобожжя, М. Костомаров по суті і наближається до ствердження переконання про універсальну перехідність та різнотипну тожсамість іконічних сигніфікацій міфологічної свідомості – як конкретні емблематичні у вираженні позначали інваріантні спроби вираження когнітивної потреби смислового впорядкування.

У підрозділі 3.4 *«Іконічно-конвенційні схеми і ритуально-магічний семіозис»* відстежується функціональність емблематичних композицій у магії та ритуалах. Магія як система демонструє практичне застосування візуального досвіду, її специфічно укладені формули вказують, як окремі зорові аналогії стають частиною інтерпретаційної стратегії пояснення природних законів, а їхні імітації – спробами коректування життєвих процесів. Структура ритуалу передбачає взаємодію жестів (рухів, танцю), слів та візуальних об'єктів чи предметів, навколо яких організовується стереотипна послідовність. Його можна назвати «емблемою в дії». Ритуал має стабілізовану, однотипну, законсервовану повторюваність, його значення – відносно визначені і незмінні, принаймні в межах кількох поколінь. Відтак його провадження – це умовне «читання» і «народження» (розкодування, розгерметизація) емблематично впорядкованого сенсу. Візуальний компонент обрядових «емблем» натуралізований конкретними предметами навколишньої дійсності, у яких концентрується іконічне ототожнення з вагомими стихіями та природними силами. Він, як і в класичній емблемі, є одним із центральних елементів смислового вираження, що персоніфікує та умовно позначає ідейні субстанції за принципом метонімічного зміщення. У замовляннях причинно-наслідкового сюжету нема зовсім. Тут діє семіотична причинова наслідковість, що узгоджує та поєднує, як правило, наочно-емоційні ректифікати та вербальні маркування, зводить їх у комбінацію, котра має свої закони семантизації. «Викачування яйцем», побиття вербовим гіллям, скидання вроків, магія сліду, чарування на

волосі та багато інших магичних процедур опираються на однотипну семіотичну модель впорядкування смислової прагматики, принципи та методи сигніфікації, що узгоджують трансформацію візуальних вражень у вербальні схеми. Зокрема, топлення воску стає частиною різноманітних контамінацій, що позначають танення від кохання серця, «скрапування» життя (життєвого часу), візуалізування контуру переляку і має амбівалентні властивості – зняття вроків, лікування, привороту, заподіяння хвороби чи смерті. Конкретизація одного з цих функціональних різновидів відбувається в емблематичній структурі, у якій вербальний супровід (примовляння, шептання, казання) та візуальна маніпуляція мають когерентну властивість.

Четвертий розділ дисертації **«Від міфології до психоаналізу. Емблематичні механізми і теорії З. Фрейда, К. Г. Юнга, М. Кляйн, Н. Зборовської»** присвячено дослідженню ролі міфологічного досвіду, його осмислень і інтерпретацій у психоаналітичних теоріях та їх впливах на літературознавчу методологію. Психоаналітичні теорії використовують іконічно-конвенційні узгодження міфу як основу для структурування і акцентування свідомих та несвідомих психічних механізмів.

У підрозділі 4.1 *«Теорія З. Фрейда та іконічно-конвенційна кореляція»* аналізуються процеси репрезентації та сигніфікації, роль різночасних семіозисних практик у розкритті надр колективної та індивідуальної психосфери в працях З. Фрейда. Дослідники та послідовники вчення австрійського психолога (В. Ващенко, Д. Данек, Ж. Лакан, М. Марковські, Е. Фіала) кожен по-своєму означають важливість для його методу свідомо й несвідомо проявлених іконічних і конвенційних сигніфікатів, їх синкретичність та структуральну логічність. У працях Е. Фіали й Д. Данек відзначено значущість структурального та знакового аспектів у фрейдівській теоретико-методологічній практиці та інтерпретаційній стратегії. Ж. Лакан, проводячи паралелі між вченням З. Фрейда і Ф. де Сосюра, наголошував, що спотворення, транспозиція для Фрейда є загальною умовою функціонування сновидінь, і це те саме, що Ф. де Сосюр визначив як «ковзання означуваного під означником».

Для номінації конкретних комплексів учений використовував літературно-мистецькі прототипи, відзначаючи глибоку, проартикульовану ще в міфології, актуальність взаємодії конкретних переживань. Його оперування образами Еросу і Танатосу, апеляції до міфологічних історій про Едипа та Електру, Прометея, Нарциса та багатьох інших для конкретизації поведінкових комплексів вказують на присутність «емблематичної методології» в формуванні психоаналітичних понять і категорій. Адже міфологічні образи й сюжети використано як давні схематичні увиразнення, що візуально-символічно позначають певні надчасові алгоритми ситуативно мотивованих поведінкових типів. До них автор додає інтерпретаційні коментарі, що переакцентують архаїчні оповіді в «термінологічний інструментарій» психоаналізу.

Особливо показовою в нашому ракурсі є теорія і практика З. Фрейда тлумачення снів, яку він розглядав як одну з форм психоаналітичного

діагностування. З потоку оніричних образів вчений обирає окремі візуалізації, через тлумачення яких намагався констатувати причини неврозів та життєвих переживань.

У підрозділі 4.2 *«К.Г. Юнг і “емблематична” алхімія»* розглянуто роль іконічно-конвенційних практик в обґрунтуванні теорії К.Г. Юнга. Об'єкт своїх досліджень вчений обирає символічні позначення, що були для нього денотативним простором вираження глибинних душевних рецесій та історичних констеляцій культурної аксіології. Утворення символів, на думку Юнга, тісно пов'язане з алхімічними уявленнями. Символи у його концепції мають архетипне експлікування, адже розглядаються як «образи несвідомих змістів», що корелюють генетично фіксовані давні образи і соціокультурні ідеї, які є надбанням «колективного несвідомого». Незважаючи на те, що умовною одиницею «консервування» когнітивно-культурного досвіду Юнг вважав символ, визначення його функціональної семантики реалізується в емблематичних моделях. Ця «емблематично-когнітивна» форма є не лише методом визначення первинних образів-ідей безсвідомого, «міфологічних фігур» душевних конфліктів, типового досвіду поколінь, а й принципом обґрунтування та вираження концептуальних засад його теорії.

Юнг неодноразово підкреслював, що в процесі узasadнення своєї теорії прагнув віднайти неперервану традицію, логічно-сислову «лінію», яка сполучала сучасну психологію несвідомого і первісні натурфілософські практики. Саме середньовічна алхімія дозволила визначити особливу тяглисть, що формувалась завдяки присутності однотипного методу оцінки та аналізу природи несвідомого. Предметом для таких узагальнень були конкретні символи, а їхня сислова аналогічність та еквівалентність обґрунтовувалась завдяки емблематичним схемам. Можна констатувати, що вчений шукав споріднену «окулографічну» модель, «світоглядну константу», яка в символічній формі відображала конкретний тип світорозуміння та світовідчуття.

У наступному підрозділі 4.3 *«“Анатомічна” символізація та “емблематична” емоційність Мелані Кляйн»* охарактеризовано когнітивно-знакові комбінації та іконічно-конвенційні репрезентанти в теорії М. Кляйн. Зосереджуючись на осмисленні первісного злиття і розщеплення двох провідних інстинктів – інстинкту життя й інстинкту смерті, вона теж опирається на іконічно-вербальну сигніфікацію. Першу стадію розвитку дитини М. Кляйн номінує як «фазу переслідування», чи «параноїдально-шизоїдний етап». Позаяк у цей період життя дитина не здатна сприймати цілісні об'єкти, фізичне та уявне сприймання ще не достатньо розвинуті, то материнські груди стають першою психічною фантазією і знаком, що викликає перші емоції і формує перші онтологічні сенси. «Перса матері», які дають задоволення або відмовляють у ньому, в психіці дитини наповнюються характеристиками добра і зла. З часом кількість вагомих фігур, що розрізняє дитяча психіка, зростає, проте саме специфічно ідентифікований образ матері буде надалі визначати внутрішньопсихічне реагування на події у зовнішньому світі. Таким чином,

внутрішньо сформований, «емблематичний» за своєю природою механізм психічного реагування є основою конкретних поведінкових стереотипів. Його опис потребує символічного констатування та виокремлення, адже без такого зведення сформулювати його природу доволі складно. Внутрішні візуальні уявлення та їхнє автокоментування (перше можливе в цьому віці тлумачення) є аксіомою формування та функціонування психіки індивіда, внутрішніх ідеалів, горизонтів його стереотипів, усталених пресупозиційних реакцій.

Практичне застосування категорій психоаналізу в літературознавстві розглядається в підрозділі 4.4 «До психоісторії української літератури Ніли Зборовської». Зокрема, пункт 4.4.1 «Іконічно-конвенційна парадигма та методологія “Коду української літератури”» висвітлює роль психоаналітичних концепцій для опису психоісторії української літератури Н. Зборовської. Оцінюючи тенденції розвитку психоаналітичного літературознавства, дослідниця відзначає вагомість для його функціонування методології герменевтики та структуралізму. Методологія психоаналітичного літературознавства, таким чином, спрямована на реконструювання творчих «психоструктур» та інтерпретацію їх складових, трактування імпліцитних відношень між іконічно-конвенційними сигніфікатами та екзистенційними (побутовими, творчими, свідомими і несвідомими), психоемоційними процесами, що торкаються автора і тексту, автора і біографії, тексту і реципієнта, тексту і культури, тексту і соціуму.

Акцентуючи на вагомості соціально-історичного контексту, Н. Зборовська увиразнює колективні психоцикли та етапні світоглядні позиції на основі конкретних текстів та авторських біографій. У цих конкретизуваннях емблематичні схеми займають провідну роль. Зокрема, розпочинаючи огляд класичного циклу в психоісторії новітньої української літератури «Енеїди» І. Котляревського, дослідниця зосереджується на визначенні архетипної сутності «державницької Трої», що виводиться з семантики назви, яка «символізує троїсту природу метафізичного коду». Саме геральдична конструкція українського Тризуба як Золотого (Сонячного) Трисуття, на думку дослідниці, у «пророчому видінні» Котляревського асоціюється з епохою українських предків. Усі наступні візуальні сенсостимули поеми теж включаються в процес смислового коректування. Ототожнення Енея з козаком, троянців з українцями, етнографічна деталізація одягу, національних страв, звичаїв, побуту, ремесл – усе це прихованим трибом позначається на загальному сприйманні власне тексту, який поступово «маргіналізує український світ». Сюжетні ситуації дослідниця інтерпретує як символічні унаочнення, що додатково інформують про справжні сенси.

Усі спроби інтерпретації історії української літератури з позицій психоаналізу, як правило, торкаються «нового» її періоду, оминаючи давні простори нашого письменства. Обґрунтування важливості початку осмислення національної психоісторії з позицій давньої української літератури здійснено в пункті 4.4.2 «Давня українська література: в та поза контекстом національної психоісторії». Проблема тут не лише в хронологічній неповноті

репрезентування української літератури, з якої випадає величезний часовий період, а насамперед в оминанні надзвичайно важливого етапу трансформування свідомості та психіки людини X-XVIII століття під впливом нового релігійно-світоглядного та культурного коду. З погляду психоаналізу саме цей «революційний» перехідний період світоглядної реформації (нового духовного народження) наклав найбільший відбиток на ментальність нації, формуючи глибоко закорінену в підсвідомості низку комплексів та поведінкових стереотипів. Хай там як, а тут маємо очевидну підставу для констатування культурної та світоглядної психотравми, що виникла під впливом ментального переорієнтування та «кастрування» (З. Фройд, М. Кляйн).

Саме давня література перебувала найближче до первісної фольклорно-міфологічної системи, тож на її прикладі найефективніше відстежувати першу світоглядну та психічну модифікацію, поетологічну, образну, ідеологічну трансформацію архетипності та лібідозності, сублимацію та психоінтеграцію. Зрештою, саме давня література латентно зберігає «емоцію» світоглядного розриву, «параноїдно-шизоїдну» і «депресивно-репараційну» реакцію на втрату зв'язку з первосвітом, яку, за методикою М. Кляйн та Н. Зборовської, варто номінувати стадією розриву з «материнськими персами», в інших варіантах – з Прабатьком (Великим Богом). Отож, цей процес водночас висвітлює деструктивні (світоглядну смерть) і прогресивні (філогенез, духовне народження, нову психоінтеграцію) форми.

Особлива увага до сакральних тем, часті звертання до Бога, Христа, Богородиці, святих та аскетів – це різні рівні означення аксіологічних параметрів для нової самоідентифікації та буттєвої інтеграції. Їхньою характерною відзнакою була перманентна «інтерпретаційність», доконечна необхідність пояснення, тлумачення та коментування Святого Письма, релігійних тем, образів у проекції людського психоемоційного становлення. Тож усі типи перенесень, навіть алогічних стягнень указують на особливу перехідну метамовність та своєрідну емблематичну смислоцентричність.

У п'ятому розділі **«Емблематичний код бароко»** досліджено емблематичні форми в українській літературі XVI-XVIII століть. Специфіка переходу від первісного природного емблематизму до риторичного осмислюється у підрозділі 5.1 *«Від натуралістичного до риторичного емблематизму: емблема як жанр та поетологічний принцип»*. Емблематичні механізми, що відіграли важливу роль у організації міфологічного досвіду, з шістнадцятого століття «легалізуються» літературою, модифікуються в популярну форму, яка означає конкретний тип художнього іконічно-конвенційного моделювання з визначеною структурою, її окремими модифікаціями, реєстром тем, символів, образів, що загалом має прикмети конкретного жанру та водночас позначає особливий спосіб метафізичного констатування. У часи бароко емблема належала до «масової» літератури. Вона формувала різні рівні смислової осяжності, підлаштовуючись під читацькі культурно-освітні та інтерпретаційні горизонти. Дослідники прив'язують своєрідність емблематичної форми до поетикальних властивостей барокового

стилю (О. Михайлов) та до тенденцій художньої «моди» (Д. Чижевський), хоча тут, на нашу думку, насамперед треба враховувати гносеологічний та культурологічний аспекти і пов'язувати її з алгоритмами «масової свідомості», особливим типом когнітивної та культурної рефлексії, що ефективно вкладалася в формат іконічно-конвенційних механізмів сприймання та «аналітики».

Популярність емблематики характерна для усього загальноєвропейського контексту. Емблематичні книги мандрували через національні кордони, часом суттєво впливаючи на місцеві літературні та мистецькі традиції. Емблематизм став однією з присутніх ознак українського літературного бароко. З емблематичною традицією пов'язана поезія К. Транквіліона-Ставровецького, І. Величковського, Т. Прокоповича, дидактичні притчі С. Полоцького, чимало анонімних творів, а Г. Сковорода «подав у своїх творах цілу теорію емблематики» (Д. Чижевський).

Для українських дослідників, як правило, власне тексти є самодостатнім джерелом, з якого висновуються іконічні координатори розгортання художніх сенсів. Структура емблеми розглядається як внутрішньо регулюючий механізм, що спрямовує взаємодію візуальних та вербальних маркерів у межах текстової системи. Найбільш показовою в цьому плані є творчість Г. Сковороди, яку розглядаємо у підрозділі 5.2 «*Емблематична антропология та метафізика Г. Сковороди*». Пункт 5.2.1 «Тексти Г. Сковороди і європейська емблематична традиція» присвячено огляду емблематичних композицій українського письменника в контексті європейської емблематики.

До книжних джерел, з яких він черпав творчу наснагу, дослідники відносять амстердамський збірник «*Symbola et emblemata selecta*». Копії малюнків з нього наявні в діалозі «Алфавіт, или Букварь Мира», а численні символи «порозсипувані» по усіх текстах, що обгрунтовано довели Д. Чижевський, Л. Ушкалов, Т. Шевчук. Проте окремі емблеми, зокрема, бобра з підписом «тільки б не загубити серця» Г. Сковорода запозичив зі збірника А. Альціата. Т. Шевчук, порівнюючи коментарі до емблеми, на якій зображено кермований купідонами корабель, помічає впливи з книги Даніеля де ля Фей «*Devises et emblemes anciennes et modernes*». У колекції малюнків діалогу «Разговор, называемый Алфавит, или Букварь Мира» зустрічаємо один, що стоїть одноосібно, зображаючи фонтан, який наповнює різнооб'ємні чаші, з підписом «Не равное всѣмъ равенство». Л. Ушкалов припускає, що ця конструкція «навіяна» 18-ою емблемою з книги Г. Енгельграве «*Lux evangelica...*».

Таким чином, окремі малюнки Сковороди, зокрема, в діалозі «Алфавіт, или Букварь Мира» скопійовані або змодифіковані принаймні з трьох різних емблематичних книг. Проте певні відмінності та текстуальні коментарі до малюнків спонукають до припущення, що автор міг опиратися і використовувати не лише книжні варіанти емблем, а виокремленні картинні репродукції, що були збільшеними копіями емблематичних зображень, які прикрашали зали багатьох культурно-освітніх закладів та світлиці маєтків

українських шляхтичів, де бував автор і на чому акцентував у окремих творах («Алфавит», «Старуха и горщечник»).

У Г. Сковороди помітне органічне поєднання традицій книжної емблематики та жанру філософського діалогу, емблематичні малюнки стають важливим елементом смислового констатування. Запозичуючи з емблематичних збірників конкретні символи чи емблеми, він піддавав їх контекстуальному переакцентуванню і використовував як знаки для нових семантизацій. Український філософ часто вживав в одній схемі образи та текстуальні коментарі, наприклад, з еллінського та біблійного контекстів.

У пункті 5.2.2 «Герменевтичний простір емблеми і візуально-вербальна конвергенція» простежено роль іконічно-конвенційної сигніфікації в семіозисі Г. Сковороди, його розуміння принципів та історичної модифікації емблематичних явищ. Емблематичну традицію він розглядав як дуже давній винахід «древніх мудреців», тож не ототожнював її лише з емблематичними збірками XVI-XVIII століть, а вважав за первісний спосіб утвердження сигніфікації універсального «богослів'я», сакральну прамову, що зростає з міфологічної свідомості. Про це автор писав ледь не в кожному тексті. У трактаті «Икона Алквіадская» емблематичну сигніфікацію він пов'язував з давньоєгипетською, давньоєврейською (біблійною) та елінською традиціями, наголошуючи на тяглоті, спадковості й різних номінаціях однотипного смисловиражального принципу. У трактаті «Кольцо» Григорій Савич розглядав емблематичні моделі в прив'язці до римської традиції, згадуючи трактування символів у Ціцерона та акцентуючи на особливій ефективності зображально-вербальної (іконічно-конвенційної) сигніфікації, що функціонує як різновид вишуканої метамови.

У прикладах емблематичних конструкцій Г. Сковорода виділяв два компоненти – зображення і вербальний коментар: «сноп трави с сею подписью: “Всяка плоть – трава”». Така структура в часи пізнього бароко була особливо популярною. Вона вважалася модифікованим варіантом класичної емблеми, демонструючи заміну малюнкового елемента (*pictura*) вербальним описом, що опосередковано унаочнює образ та його важливі деталі. Підкреслюючи саме таку структурну особливість, Сковорода розкривав свої ідеали про ефективні та вишукані художні форми абстрактно-вербальної комунікації, звеличував роль зорової (наочної) символізації в пізнавальних та герменевтичних процесах, латентно наголошував на вагомості візуальної рецепції та її смислонаповненості через іконічно-конвенційну сигніфікацію.

Процес споглядання для Сковороди – передвісник народження значень, він потенційно семантичний. У кожному з образів фізичного світу він бачив внутрішньо приховану божественну цінність, відтак особливу семантику, постання якої не опосередковане лише словом, а насамперед взором. Ці процеси пов'язані з пригадуванням, мають мнемонічну функцію і втілюються в системних «умозрених». Розумові акції при цьому тлумачилися як візуальні асоціації, що сповнені прихованих сенсів, відповідно «в вещах можно примѣтитъ вѣчность». Використовуючи емблематичну «структурологію»,

український мислитель будь-який образ вводив у діалектичну систему і розглядав його в формулі універсальної взаємоперехідності: «Начало во всѣх системах мірских умозриться».

Пункт 5.2.3 «Поміж контекстів: диференційний генезис семіотичних модифікацій Григорія Сковороди» присвячено дослідженню балансування Г. Сковороди між різних контекстів та літературних традицій, визначенню їх впливів на сенсокоординування. Григорій Савич повсякчас використовував сигніфікативне перепокликання як засіб тлумачення, його герменевтичні розгортання вибудовують цілі ряди переходів від знака до ідеї, від образу до поняття.

Емблематичний стиль Сковороди почасти зумовлений стилем Святого Письма, його перекладами, екзегетичною традицією і її методикою, перманентною настановою християнських богословів створювати нові варіанти розширених трактувань і пояснень до окремих фрагментів, фраз, образів, слів, мотивів сакрального тексту. Тлумачення Біблії як універсального тексту (окремий «символічний світ») позначилось на уявленнях про структуру та форму смислотворення і смислопредставлення. Текст Святого Письма, зведений до образу книги, Сковорода розглядав лише емблематично. Зосереджуючись на визначенні таємничої сили біблійного слова, він у трактаті «Икона Алквіадская (Израилскій змій)» вдався до термінологічної ревізії провідних способів смислоконцентрування, встановлюючи їхні відповідники «у еллін» та Священному Писанні. Часом письменник розглядав еллінську та біблійну софістику в єдиній світоглядній системі, наводячи до біблійних цитат та сюжетів аналогії з античних міфів та давньогрецьких софістів, або ж навпаки, змішуючи та переплітаючи знакові та семантичні горизонти. У тексті та навіть у модифікаціях назви «Книжечки, называемая Silenus Alcibiadis, сирѣчь Икона Алквіадская (Израилскій змій)» вони досить виразні.

Г. Сковорода любив знакову та текстову гру, «словесні викрутаси» та «цитатні симфонії» (Ю. Шерех), що часто формує ілюзію надзалежності його текстів від прив'язаних до цитат контекстів. Проте, як доречно відзначають окремі дослідники, він доволіно використовував запозичення з конкретних джерел (Ю. Шерех) та навіть улюблену Біблію переповідав у власній інтерпретації, що часто суперечила тогочасним церковним канонам і зближувала його з «європейським протестантизмом» (М. Попович). Автор орієнтувався насамперед на семіотичні маркери контекстів, вибудовуючи з них власні смислоформи, умовно кажучи, хід його розмислу йде від конвенційного знака через переакцентування до власного значення, від відомого образу до власного художнього узагальнення. Доволі виразно такі тенденції простежуються в діалозі «Наркісс», де змодифіковано накладання загальних та індивідуальних іконічно-конвенційних корелятивів.

У пункті 5.2.4 «Знакова перехідність і дохристиянський натурсимволізм» вивчаються семіотична перехідність, роль та функції дохристиянської семіозисної практики для Г. Сковороди. Дохристиянський семіотичний простір для нього був перехідною системою образів та фігур, що мав першу значеннєву

релевантність. Він уплетений у розлогі структури біблійної герменевтики, зазнаючи додаткових семантичних модифікацій.

Знакові для язичницького релігійного світопорядку явища він використовував як елементи у власних емблематичних схемах, що провокує певну контекстуально-знакову невідповідність і часто є причиною зринання міфологічних, містичних чи навіть магічних конотацій. Тож не випадковим є несприйняття його екзегези сучасними церковними очільниками. Космічні стихії та явища, що були об'єктами сакрального поклоніння в поганстві, «ідеологічно переакцентуються» – стають візуальним, наочним символічним елементом в емблематичній сигніфікації софіста. Їхнє значення коректується цитатами з Священного Писання, переказами окремих біблійних мотивів, міркуваннями автора, що виглядає як латентне творення нової етимологічної історії з новими семантичними координатами. Таких модифікацій і трансформацій зазнали поліфункціональні образи «сонця», сонячного світла, води (джерела, водограю тощо), які в Сковороди стали елементами репрезентування християнської історії, Бога, «начала», творення світу, Пасхи та багатьох інших.

У шостому розділі дисертації **«“Постемблематика”: іконічно-конвенційні механізми в новій українській літературі»** досліджується дієвість іконічно-конвенційних стягнень у «новій» українській художній традиції, їхня модифікація в різних родах літератури та літературознавчих і культурологічних студіях. Зберігаючи загальну схему координування смислових сигніфікатів, вона зорієнтована й на інші контексти. Романтична та реалістична літературна тенденції вже більше зосереджені на національних знакових контекстах і формують нові іконічно-конвенційні парадигми, що меморіалізують більш близькі для масового сприйняття візуальні констеляції й вербальні словоформи. Особлива роль у цих процесах належить Т. Шевченкові, осмисленню його творчого досвіду присвячено підрозділ *6.1 «Емблематичні форми «Кобзаря» Т.Шевченка»*. Свого часу Д. Антонович, Ю. Бойко, В. Бородін, Л. Генералюк, М. Голубець, С. Гординський, І. Гузар, І. Дзюба, С. Єфремов, М. Жулинський, Г. Клочек, Є. Кузьмін, Б. Лепкий, Д. Наливайко, І. Франко, К. Широцький відзначали взаємовпливи та особливу сугестію Шевченка-художника на Шевченка-поета. Л. Генералюк акцентує на інтерполяції словесно-зображальних інтеракцій, синестезії як психологічній практиці мистецьких конотацій Т. Шевченка. Г. Клочек номінує ці явища «поетикою візуальності» – особливого мистецтва «живописання словом». Перелічені міркування дослідників по-різному констатують іконічність літературного стилю видатного українського поета, за різними літературознавчо-мистецькими методиками оцінюють та номінують явища одного джерела, що лише підкреслює очевидну вагомість феномену поетичної «візуальності» в творчості Т. Шевченка.

Для окреслення стильової своєрідності текстів Т. Шевченка Л. Генералюк використовує поняття «візуальний код», «гіпотипозис», «ексфразис», «код образотворчого мистецтва», «синестезійність світосприйняття», «міжвидовий

інтеракціонізм». Попри акцентування на «образотворчому», «візуальному», «кінематографічному» (Л. Генералюк, Г. Клочек) кодах творчості Т. Шевченка, все ж об'єднує ці визначення незмінна когерентність та корелятивність візуально-словесної практики в творчості видатного українського поета, де слово і візуальний образ формують скомпліковану цілість.

На нашу думку, інтермедіальність та інтерсеміотичність концептосфери Т. Шевченка пов'язані з особливим естетичним чуттям та художнім смаком, актуальністю і значущістю для українського митця візуальної та вербальної «емоційності», конвергенцією зорових вражень та їх словесних конформувань, потребою означити й номінувати виокремлену оптичну рефлексію, що переростає в національно-культурний архетип і має особливий смисловиражальний резонанс. Вагому роль тут відіграють емблематичні форми, що структурують візуально-вербальні відповідності й утверджують довготривалу сталість їхньої релевантності, організовуючи значеннєве просвітлення за давнім кодом. Конкретизації цих явищ присвячено пункт 6.1.1 ««Тополя»: від символу до емблеми».

Символіка Шевченка по-особливому візуалізована його мистецьким генієм навіть у номінуваннях текстів – «Тополя», «Слепая», «Тризна» «Розрита могила», «Сова», «Лілея», «Русалка», «Відьма» тощо. Балада «Тополя» апелює до фольклорного дискурсу, бо саме в ньому виражені домінантні смислові акценти цього символу. Відтак автор візуалізує відомий мотив – перетворення дівчини в дерево-тотем. Тополя – один з символів «страченої дівочої долі», стрункості і краси, роду, світу; дерево, що рубалося язичниками лише для жертвних вогнищ, отже, мало полісемантичну конотацію. Текст поеми координує змістову наповненість цього символу, що спричинює його перетворення в архетипний образ, структура якого виразно емблематична, адже його інтерпретація потребує врахування взаємодоповнень синхронних та діахронних, вербальних інсталяцій і ексфразисних (текстуальні відтворення етюд «Тополя») репрезентацій. Таким чином, утворюється поетапне розширення образного представлення – від символу до емблематичного малюнка.

Пункт 6.1.2 «Іконічна «кореляція» у поемі «Сон»» присвячено відстеженню тематичної, світоглядної, структурно-семіотичної єдності Шевченкового тексту з попередньою літературною традицією. Детальне порівняння засадничих принципів організації «картини світу» в бароковому дискурсі й у тексті Кобзаря вказує на подібність моделей соціально-космічної репрезентації, спрямованість на панорамне і масштабне відображення буттєвого світоустрою. Текст поеми «Сон» всуціль наповнений унаочненнями, що виокремлюють та взаємонакладають різні мікроепізоди в межах розлого полотна світобуття. Вони організовані за тим самим принципом, що й барокові титули та фронтисписи, конклюдії, настінні розписи, іконостаси церков і соборів. Об'єднує їх споріднена структурна організація – насичення візуального представлення через своєрідну малюнкову каталогізацію світу, створену з окремих сюжетів, та обов'язкове словесне коментування.

У характерному для провідних принципів барокової іконографії руслі розпочинає Т. Шевченко текст «Сну», в проекції картинної мозаїки творить «універсальний» малюнковий іконостас України. Уже в перших віршах поеми активно проступає візуальна ампліфікація. Нагромадження ситуативних сцен творить певну панорамну іконосферу, а увесь текст нагадує розпис «храму національної долі», архітектура якого виражає різночасні історичні карбування. Отож і огляд такої проекції потребує лету та піднесення. Низка опозицій, що виникає у особливій структуралізації відношень – автор / український світ (суспільство), небо / земля, Україна / Росія, злиденність / пишнота, індивідуальне / колективне цілком природно формулює метафізичний, соціальний, політичний дискурси, адже образ світу презентується як емблема, яку сам вибірково візуалізує та інтерпретує, створює та пояснює наратор.

У підрозділі 6.2 *«Емблематичний фокус рецепції Івана Франка»* відзначено, що емблематичні форми не лише координують сенси художніх текстів, а насамперед, впливають на організацію соціально-культурної та сакральної аксіології, яка за допомогою традиційної для конкретного середовища іконічно-конвенційної сигніфікації утверджує систему світоглядних та ідеологічних орієнтирів.

З моменту фізичної смерті І. Франка його постать, антропоніміка, окремі художні узагальнення та наукові постулати стали перманентними елементами культурно-аксіологічного семіозису України. Франко перетворився на «культурну універсалію», що включена в структурні форми окреслень контурів національної ідентичності та входить до складу найбільш часто вживаних візуалізацій для фундаментування ейдосів – «патріотизму», «національної відданості», «державності», «працьовитості» тощо. Структура та форма «присутності» Франка в українському популярному та інтелектуальному дискурсі виразно емблематична.

У контексті законів сакральної логіки цілком мотивованими виглядають палкі дискусії, спрямовані на обґрунтування візуально-вербальних конфігурацій та номінацій Франко-Каменяр-не Каменяр, Франко-Мойсей, Франко-Пророк, Франко-Вічний Революціонер тощо. Уже самі риторичні типи цих формулювань вказують на спробу перенесення ідентичності образу Франка в нову іконічну парадигму, яка, загалом, відповідає міфологічній тенденції дискурсу. Природа таких висловів «дискретна» і потребує поетапного співвідношення означника та означуваного, як і узгодження візуальних представлень «Каменяр», «Франко», «Каменяр-Франко», а насамперед вона залежна від культурного коду. Попри те, що центральну проблему дискусії зведено до визначення доречності номінування та характеризування І. Франка за допомогою лексеми «Каменяр», все-таки, як видно з викладених у працях учених аргументів (Т. Гундорова, Т. Салига), на перше місце виходить окреслення структуральної парадигми ідентифікації українського письменника, «вибудування» системного візуально-вербального алгоритму прочитання його «образу».

Емблематична рецепція стає основою інтерпретаційних методик аксіологічної оцінки Івана Франка та його текстів. Ця традиційна для семіотики культурних процесів форма дозволяє спроектувати місце, тип, функцію та значення – іконічно-конвенційний образ – у межах конкретного контексту, що має свою ідеологічну, структуральну і семантичну визначеність.

Підрозділ 6.3 «Тексти Василя Стефаника у світлі емблематичного структурування (за новелами “Мое слово” і “Камінний хрест”)» присвячено осмисленню процесів рецепції та смислової ідентифікація художнього тексту. Адаптаційне «узгодження» або ж семіотична асиміляція мовних горизонтів власне тексту та реципієнта корелюється багатьма ситуативно-стимулювальними факторами. Особливої диференціації він зазнає, коли текст і читач належать до різних соціально-історичних парадигм. Попри цілу низку причин, що ускладнюють «адаптацію» тексту для хронологічно віддаленого реципієнта, сфери асиміляції дуже часто редукуються емблематично, у формі моделей іконічно-конвенційного декодування домінантних виразників смислу.

Уривчастість, фрагментарність, стислість фрази В. Стефаника вказують на загострену зосередженість, зумисний намір виокремлення візії, ситуативної деталі та її вербального коментування. Ці ознаки цілком вкладаються в структуральну й прагматичну формулу емблематичної стратегії і можуть розглядатися як її модифіковані прояви, що відображають свідомісну акційність. Підтверджує це і часто повторюване використання тих самих знаків, візій для ілюстрування конкретних сенсів у різних текстах та смислових контекстах, що вказує на їхнє меморіативне «закостеніння», фреймову стереотипність, визначальну візуальну ідентифікативність у душевно-психічній орієнтації письменника.

У новелі «Мое слово» проглядається функціональна значущість централізування емблематичної смислоформи, що відображає автоуявну письменницьку асоціативність про власну творчість, життя та їх сенс як «витісування», «гранулювання», «шліфування» кам'яного хреста, котрий височітиме по смерті письменника на його могилі. Предметний зоровий маркер через акцентування на ознаці «камінності» стає опорою для розгортання ейдосу власної долі, він входить до структурального смислового комплексу, є вагомим елементом смислової «акційності». Схожі емблематичні схеми координували художню смислорепрезентативність новели «Камінний хрест», що з огляду на семіотичну та структуральну схожість дозволяє стверджувати близькість, екзистенційно-емоційну тотожність автора і його протагоніста.

У підрозділі 6.4 «Наративна буфонада та карикатурні “префігурації” Леся Мартовича» охарактеризовано роль іконічно-конвенційних схем у репрезентуванні світогляду та соціально-орієнтаційних шаблонів покутського «світу» Л. Мартовича. На прикладі творів «Народна ноша», «Іван Рило», що сконцентровані на карикатурному обігруванні тілесної / духовної модифікативності, розглядаються емблематичні моделі станового класифікування. У тексті «Народної ноші» автор відтворює дві «іконічні» форми одягу (селянську і панську), що визначають «конвенційне» розрізнення

соціального статусу та місця конкретного типу в суспільній ієрархії. Головний протагоніст, що відчуває глузливу соціальну обмеженість у міському панському світі через свою мужицьку одіж, долає цю перешкоду в простий спосіб – купує панську «ношу» й кардинально змінює свою фігуральну поставу та соціальну значущість. Таке перевтілення творить чергову амбівалентну колізію, перевертає звичну для селянина систему соціального ототожнення/відчуження: він стає «своїм» серед панства і «чужим» серед мужицтва (дружиною, дітьми, сусідами). Фабула розгортається за принципом контрастного комізму – перевдягання оповідача інтегрують його у різні системи аксіологічних координат, взаємосуперечливих оцінок знайомих та чужих людей, а його персону, зведену в маску «ноші», роблять виразно буфонадною. Мета подібного контрастування – висміювання «механізації життя» (А. Бергсон). Буфонадно-емблематична стратегія простежується і в метаморфозних перевтіленнях персонажа оповідання «Іван Рило». Об'єктом карикатурних постав є обличчя та тіло Івана, його вміння перевтілюватись «свиною, або псом, або зайцем, або чим», залазити у душі інших людей.

Підрозділ 6.5 «*Постмодерні модифікації “емблематичності”*: Ю. Іздрик “*Воцек*”» присвячено вивченню іконічно-конвенційних практик постмодерну. Постмодернізм у культурологічних та літературознавчих студіях трактується як нова форма споглядальної та метафізичної зосередженості, що має децентрований, змінний фокус і пропагує смислову дискретність. Вони насамперед проявляються в особливій іконічно-конвенційній репрезентативності, яка нівелює традиційні відношення між споглядальним і усвідомленим, конкретним образом і його значенням, пропускаючи та зумисне видаляючи (перетасовуючи, підмінюючи) окремі ланки у звичних смислових структурах.

Провідні категорії, які використовуються дослідниками для окреслення світоглядних та стильових параметрів постмодерну, вказують на потребу особливих іконічно-конвенційних стягнень для їх вираження. «Ризома», «складка», «фрактал», «лабіринт» уважаються лінгвофілософськими концептами нового типу, що дозволяють візуалізувати «хаос» культурних артефактів і феноменів. О. Ніколаєва використовує математичні та гуманітарні конотації поняття «фрактал» як дескрипцію культури цифрової епохи, що об'єднує в собі якості ризоми і складки й опирається саме на додаткову наочну візуальну семантизацію. За схожим «емблематичним» принципом структурують поняття «ризома» Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі, деталізуючи його наочну контурну множинність (кореневище, зграя щурів, цибулина, мурашник, гетерогенні оса і орхідея) та асоціативно-предметні втілення. Ризома дозволяє авторам демонструвати у емблематичній формі відмінності між постмодерною і класичною культурою – «культурою кореневища» і «культурою дерева».

В Іздриковій інтерпретації свідомісної акційності Воцека проглядається намір фокусування на репрезентативному «конфлікті», що переростає в крайню й остаточну репрезентативну симуляцію. Вона нагадує візуально-вербальні схрещення, що констатують специфічну мисленнєву емблематику, химерну

акційну образно-словесну сполучуваність, яка відображає постмодерну розкутість і хаотичну сенсотворчість. Така текстуальна стратегія є яскравим втіленням властивостей «ризому», «фракталу», «складки».

У **Висновках** узагальнено основні результати дослідження.

У працях сучасних учених «емблема» та «емблематичність» тлумачаться як «культурні універсалії», що регулюють механізми смислотворення і пам'яті культури. Емблематична форма, таким чином, функціонує як феномен, що генерує й акумулює історико-художній досвід в межах конкретної семіотичної структури. Вона тісно споріднена з різними символічними типами сигніфікації, проте має свої відмінності. Своєрідність емблематичного семіозису виявляється в тому, що, попри гетерогенність складових, він має моносемантичну замкнутість. Емблематична структура когерентно узгоджує знакову релевантність, багатозначними можуть бути її компоненти, але не їх поєднання.

Емблема увиразнює, деталізує та розширює латентний, предметно невиразний процес символізації, вона є своєрідним структурованим унаочненням його акційності та процесуальності. Ефект «емблеми» та пов'язаних з емблематичними механізмами явищ полягає насамперед у тому, що вони створені у відповідності до провідного когнітивного принципу, функціонують за його правилами, зводячи в синергетичну єдність сприймання і його означення, спостереження і його вербальний опис, ректифікацію і аналіз. Структурно-рецептивні паралелі, які простежуються між емблемою і символом, метафорою, метонімією, алегорією тощо, підтверджують, що названі художні явища походять зі спільного джерела, мають спільну «родову» основу і конкретизують різні форми й типи когнітивного перенесення і смислоутвердження. Об'єднує їх іконічна зорієнтованість, а розрізняє – функціональна та структурна релевантність.

Поєднуючи візуальні та вербальні сигніфікати, емблема отримувала статус образу-схеми, що натякає на смисловий об'єм. Однією з підстав для ідентифікації й типологізації «емблеми» та «емблематичності» є структурований «принцип» референції, семіотичний механізм, що опирається на окреслену взаємодію візуального та вербального, іконічного та конвенційного. Сучасні трактування розширюють часові й галузеві координати функціонування «емблематичності», що як поняттєва категорія значно збільшує свою вжитковість. Емблематичний «механізм» тлумачиться як форма пізнання, що має ознаки методу, принципу, способу мисленнєвої акційності.

Найдавнішим виявом функціональності «емблематичної форми» як способу народження досвіду та культури є первісне мислення й первісний семіозис. Емблематичний принцип є основою народження мови. Візуальний, зримий фон (рельєфні просторові окреслення, форми рослин, тварин, природні процеси) вербально маркувався, поступово формуючи аксіологічні домінанти. Емблематична форма була внутрішньоструктурним, креативним принципом організації світоглядної (інтелектуальної, моральної, аксіологічної) одноманітності й типовості.

Антропологічна і біологічна контекстуалізація впливає на розуміння та інтерпретацію соціальної й фізіологічної активності, що виплекані «когнітивним голодом» (Е. Сполскі). Жага «перетравлення» реальності конформувала зримі образи навколишнього світу в знакові симулякри, які стали матеріалом для конструювання різних культурних систем, літературних форм і типів. Закон «емблеми» дозволяє констатувати вирішальну зумовленість іконічно-вербального «тропізму» для глобальних і локальних смислових «проривів», систематизацій та меморіалізацій. Одне з найдавніших проявлень відстежується у виникненні мови, «переливанні» візуальних вражень у слова.

Спостереження за взаємодією слова й образу, за співвідношенням структури емблеми зі структурою слова виявляють цілу низку споріднених функціональних властивостей. Зокрема, вони конкретизують припущення, що класична емблематична форма – це розширена, унаочнена конструкція, що відтворює процес формування значень окремих слів. Вона опредмечує й деталізує той латентний нейрофізіологічний процес, що відображає сумарно-динамічний синтез переходу від конкретного знака до його значення.

Смислові доміанти міфів часто сконцентровані в межах одного слова чи словоформи, які особливим чином узгоджують візуальний образ і вербальне позначення. Їх зміст формується в структуральній взаємодії візуального (вихідного споглядального образу) та вербального (умовної маркованої ознаки), втрата герменевтичної адекватності хоча б одного елемента цієї структури руйнує первісні смислові кореляції і змінює сенсову валентність. Таким чином, процеси первісного семіозису виявляють певну внутрішню структуральну схожість до тих моделей, що пізніше будуть названі «емблематичними».

Причиною виникнення мовної диференційності й полісемантичності є те, що асоціативні візуальні уявлення прив'язуються до конкретних слів на основі суб'єктивного досвіду і мають свої ситуативні відмінності та контекстуальну інсталюваність. Конкретне слово в різних людей викликає відповідні суб'єктивному досвіду внутрішньовізуальні представлення, що мають відмінні «фігуральні» втілення та спільний «фон» або ж контур.

У загальному вияві смислостановлення є явищем емблематичної редукції, своєрідного візуально-вербального декодування, що адаптовує та асимілює індивідуально сформовані мовно-образні уявлення конкретного суб'єкта-реципієнта зі стильовими особливостями авторського слововираження в конкретному тексті.

Виникнення міфічної думки пов'язане з первісними когнітивними акціями «проникнення» в природу, процес їх смислового констатування реалізується через різні наочні зіставлення й зумовлені асоціативною аналогічністю номінування. У міфологічних моделях простежується, як специфічно утворені зв'язки між різними предметами та явищами, діями і циклами, формують систему іконічно-конвенційних кореляцій, регулюють утвердження орієнтаційних, мнемонічних, класифікаційних схем, як візуальний досвід стає основою для імітативної вербальності. Зрештою, це суттєво впливає на розуміння та інтерпретацію давніх сигніфікаційних систем.

Дослідження М. Костомарова «Слов'янська міфологія» й донині не втрачає своєї актуальності. Цьому сприяє особлива інтерпретаційна методика, яка нагадує «емблематичну редукцію». Український вчений настійно підкреслював, що слов'янська сакральна міфологія не пантеїзм, а багатоіпостасне відображення Божественної єдності, проявлене через ідентифікацію зі світлоносною, сонячною, водяною та земною стихіями. Різні номінації язичницьких божеств – це лише варіанти позначення однієї з натуралістичних форм божих сутностей.

Магія як система демонструє практичне застосування візуального досвіду, її специфічно укладені формули виявляють, як окремі зорові аналогії стають частиною інтерпретаційної стратегії пояснення природних законів, а їхні імітації – спробами коректування життєвих процесів. Візуальний компонент обрядових «емблем» натуралізований конкретними предметами навколишньої дійсності, в яких концентрується іконічне ототожнення з вагомими стихіями та природними силами. Як і в класичній емблемі, він є одним із центральних елементів смислового вираження, що персоніфікує й умовно позначає ідейні субстанції за принципом метонімічного зміщення. Усі ритуальні дії можна умовно назвати «емблематизованими інсценізаціями», адже вони відтворюють традиційні, «відредаговані» часом і досвідом консервативні обряди, що мають сталі конотування і структуру.

Довготривала традиція взаємодії іконічно-конвенційних репрезентацій по-своєму розкривалась у літературній сфері. Попри те, що в XVI-XVII столітті цей смисловиражальний принцип редукувався в популярний жанр «емблеми», він мав і має широку модифіковану ужитковість до його появи і після резонансного апогею.

Емблематична стратегія була чільним способом поетикального семіозису в літературі українського бароко. У працях українських дослідників цього феномену простежується постійне розширення та модифікування поняття «емблема». Зосібна, Д. Чижевський використовує дефінітивне означення «емблематична поезія», «емблематичний стиль», Л. Ушкалов – «емблематичні вірші», «емблематичні образи», А. Макаров – «емблематичне осягнення світу», «емблематична мова» тощо. Споріднені формулювання вказують на те, що в українській літературі XVII-XVIII століть домінувало проявлення не конкретного жанру – емблеми, а радше семіотичного принципу, прагматичної моделі, смислотворчого та мнемонічного механізму, що може трактуватись як вияв емблематичної форми, а її різногатункові типи номінуватись «емблематизмом».

Психоаналіз значною мірою висновується з міфології, його головні категорії, схеми, дефініції та контекстуальні порівняння опираються на первісну світоглядну репрезентативність, а своєрідність індивідуального та колективного психорозвитку перманентно розглядається в системі своєрідно скоординованих міфологічних патернів. Психоаналітичні теорії іконічно-конвенційні узгодження міфу використовують як основу для структурування і акцентування свідомих та несвідомих психічних механізмів.

Роль міфологічної візуально-вербальної конвергенції в оформленні методології й термінології психоаналізу очевидна. З. Фройд, К. Г. Юнг, М. Кляйн, Ж. Лакан адаптують міфологічні образи й сюжети для обґрунтування своїх теорій, що виражається через емблематичне редукування. Ототоженні через візуальне уявлення сенси давніх «подій» відіграють функцію внутрішнього схематичного унаочнення для оформлення значень психоаналітичних понять.

Зокрема, З. Фройд зосереджувався на осмисленні явищ репрезентації та сигніфікації, досліджував різночасні семіозисні практики, роль іконічних та вербальних позначень у відображенні колективної й індивідуальної психосфери. Для номінації конкретних комплексів учений використовував літературно-мистецькі явища, відзначаючи глибоку, проартикульовану ще в міфології, актуальність взаємодії конкретних переживань (фобій, насолод), вчинків та долі. Його оперування образами Еросу і Танатосу, міфологічних історій про Едипа та Електру, Прометея, Нарциса, багатьох інших для конкретизації поведінкових комплексів вказують на присутність «емблематичної методології» в формуванні психоаналітичних понять і категорій. Для розкриття складних психічних процесів австрійський вчений застосовував емблематичну схему як метод сканування свідомості людини. Тлумачення «помилкових дій», аналіз сновидінь, зумовленість комплексів дитячими невротами Фройд розглядав у співвідношенні візуальних образних уявлень (пережитих емоційних сплесків, що фіксуються і регресують в пам'яті в формі символічних образних маркерів) і пов'язаних з ними емоційних стереотипів.

Емблематичні механізми структурують і теорію К. Г. Юнга. «Емблематично-когнітивна» форма є не лише методом визначення первинних образів-ідей безсвідомого, «міфологічних фігур» душевних конфліктів, типового досвіду поколінь, а й принципом обґрунтування й вираження концептуальних засад його теорії. Певним чином, вона є елементом стилю наукового мислення та вислову швейцарського психолога. Емблематичні схеми для Юнга були формою, що найбільш ефективно дозволяла констатувати основоположні метафізичні поняття, де конкретний візуальний досвід ставав основою для вираження абстрактних сенсів. Зримі образи матеріального світу значною мірою визначали формування його теорії. З них він виводив перехідну, взаємозв'язану тяглість і єдність усвідомлення космосу і хаосу, людини і природи.

Проте не лише в З. Фрейда та К. Г. Юнга емблематичне редукування перетворюється в метод структурування акціональних фреймів. Їхні послідовники та опоненти, зокрема, М. Кляйн та Ж. Лакан, теж використовували схожу конгруентність. Зберігаючи загальну модель та принцип аналізу, вони насамперед деталізують пошук нових когнітивно-знакових комбінацій та іконічно-конвенційних з'єднань для пояснення складних механізмів функціонування «свідомого» й «несвідомого». Теорія М. Кляйн, зокрема головні психотипи захисту материнського та батьківського коду, як і концепції

З. Фрейда та К.Г. Юнга, стали методологічним підґрунтям викладу психоісторії новітньої української літератури у версії Ніли Зборовської, що має промовисту назву «Код української літератури».

Починаючи з XVI століття, емблематичні механізми редукувалися в популярну форму, яка означає конкретний тип художнього іконічно-конвенційного моделювання з визначеною структурою, її окремими модифікаціями, реєстром тем, символів, образів, що набуває значення конкретного жанру, а водночас, позначає особливий спосіб метафізичного констатування. Емблема формувала різні рівні герменевтичної осяжності, глибину проникнення для конкретного читача, підлаштовуючись під його культурно-освітні та інтерпретаційні горизонти. Емблема демонструвала, як один образ міг стати поліфункціональним засобом для позначення різних, часом протилежних явищ та процесів, що увиразнює вагомість саме структурально-координаційних відношень, зосередженість на комплексному взаємокоригувальному сенсосповненні.

Емблематизм став однією з присутніх ознак українського літературного бароко. З емблематичною традицією пов'язана поезія К. Транквіліона-Ставровецького, І. Величковського, Ф. Прокоповича, дидактичні притчі С. Полоцького, чимало анонімних творів, а Г. Сковорода, за висловом Д. Чижевського, створив «цілу теорію емблематики». Класичний (повний) варіант емблеми в українській традиції розвинувся слабо і став модифікованим та асимільованим варіантом західних прототипів. У вітчизняній літературі домінує структуральна та моделювальна присутність емблематичної форми всередині текстових структур. Про це свідчить використання категорій «емблематичні елементи», «емблематичний стиль» щодо творчості Г. Сковороди, або ж виявлення ролі емблематичних механізмів у різних літературних родах, зокрема, в проповіді та драмі. Д. Чижевський констатував, що емблематика може навіть використовуватись як метод для інтерпретацій та пояснень незрозумілих чи затертих часом «темних» місць давніх текстів, що демонструючи заявлену модель на прикладі драми «Ростовське дїйство».

Емблематика відображала захоплення барокових письменників грою зі словом, текстом, підтекстом. Один елемент залежно від задуму чи, скажімо, контексту міг позначати різні, часто протилежні поняття. Ця традиція доволі яскраво виражена у Григорія Сковороди. Орієнтуючись на нові семіотичні контексти й сакральну символіку барокова література перелаштовується на новий тип іконічно-конвенційних відносин, зберігаючи в загальному вияві структуральну емблематичну зосередженість. Українські міфообрази заміщуються давньогрецькими, утворюючи нові візуально-вербальні комбінації позначення конкретних ейдосів, морально-етичних правил, поведінкових стереотипів та метафізичних узагальнень. Натуралістичний емблематизм заступається «книжним», проте елементи першого внаслідок своєї екзистенційної, первинної світоглядної та глотогенезисної значущості повсякчас імпліцитно присутні в давніх текстах. Особливо відчутні подібні прояви в Г. Сковороди.

«Постемблематичні» тенденції відображають дієвість іконічно-конвенційних стягнень у «новій» художній традиції, їхню модифіковану наявність у різних родах літератури та літературознавчих і культурологічних студіях. Тут вони функціонують у формі внутрішніх емблематичних механізмів, що координують взаємодію візуальних і вербальних виражень, детермінованих культурним контекстом і свідомістю реципієнта, потребою мнемонічного стабілізування сенсу у межах досяжного для семіозису інструментарію. Водночас, вони дозволяють відстежити найбільш актуальні для літературного, культурного та соціального простору іконічно-конвенційні сигніфікації, що стали смисловиражальними, метамовними сполуками конкретного часу, їхню традиційну чи новаторську тенденційність, інтелектуально-елітарну чи масово-популярну зорієнтованість, штучну, конформістську, оригінальну, реалістичну еквівалентності.

Іконічно-конвенційні координати творчості Т. Шевченка дозволяють стверджувати актуальність поетики і риторики «емблематизму» як у ідейному смисловому просвітленні його текстів, так і визначенні месійних історіософських проєкцій образу автора. Емблематичний фокус рецепції конформує смислові лінії інтерпретації постаті І. Франка та його творчості. Історія сприймання й оцінки Каменяра увиразнює функціональну значущість емблематичних механізмів у впорядкуванні культурної типології в діяхронному аспекті. Емблематичне структурування виявляє імпліцитні та експліцитні іконічно-конвенційні доміанти у текстах В. Стефаніка і Л. Мартовича, демонструє їх визначальний смисловий потенціал і фреймову акційність. Постмодерн пропагує нові окреслення гібридної візуальності, що стає симуляційним тлом для текстуального коментування і розгортання смислових конструкцій. Конфігурація таких увиразнень і тут опирається на давні емблематичні репрезентації, вкотре демонструючи потребу наочного репрезентування, оптичного фокусування для прокламації абстрактних узагальнень, їхню актуальність й у іронічно-карнавальному дискурсі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Солецький О. Емблематичні форми дискурсу: від міфу до постмодерну. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 400 с. (23,3 умовн. друк. арк.)

Статті у наукових фахових виданнях України:

2. Солецький О. «Емблематизм» як форма структурування текстів Валерія Шевчука. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2013-2014. Вип.34-35. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2014. С.153-157.

3. Солецький О. Поема «Сон» Тараса Шевченка в контексті риторики «емблематизму». *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2014-2015. Вип.42-43. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. С.140-146.

4. Солецький О. Синкретизм первісних образно-словесних репрезентацій (генезис емблематичних форм). *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2014. №2 (26). Івано-Франківськ, 2014. С.150-160.
5. Солецький О. Емблематичний код міфу (синкретичні форми первісних культово-релігійних відображень). *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. Серія: Філологічні науки (літературознавство). 2015. №2 (16), жовтень. Миколаїв, 2015. С.265-271.
6. Солецький О. Буфонадно-емблематичні «префігурації» Леся Мартовича. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2015. Випуск 17, Том 1. Одеса, 2015. С.46-50
7. Солецький О. Емблематичні форми первісного семіозису. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Філологічні науки. 2016. Випуск 9. Бердянськ, 2016. С.216-223.
8. Солецький О. Дохристиянські емблематичні формули в інтерпретаціях Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник: серія філологічна*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка., 2015. Вип.ХІІ. С.291-297.
9. Солецький О. Емблематичний код риторики бароко. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово* 2015. № 2 (30). Івано-Франківськ, 2015. С.355-365
10. Солецький О. Емблематичний фокус слова (емблематичні моделі семіозису). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 41. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. С.57-62. (Index Copernicus).
11. Солецький О. Емблематичний фокус рецепції Івана Франка. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2016. № 2 (34). Івано-Франківськ, 2016. С.326-337.
12. Солецький О. Емблематична структура магічних обрядів (на матеріалі праці Івана Огієнка «Дохристиянські вірування українського народу»). *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник: серія філологічна*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. Вип.ХІІІ. С.211-217.
13. Солецький О. Емблематичний семіозис і магія (структурно-семіотичний аспект). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2016. Випуск 23. Том 1. Одеса, 2016. С. 51-54.
14. Солецький О. Поміж контекстів: семіотичні модифікації Григорія Сковороди. *Південний архів. Збірник наукових праць*. Філологічні науки. Випуск LXVI. Херсон, 2017. С.59-64.
15. Солецький О. Тексти Григорія Сковороди в контексті європейської емблематичної традиції. *Султанівські читання: [збірник статей]*. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2017. Вип. VI. С.43-53. (Index Copernicus).
16. Солецький О.М. Емблематичні структури психоаналізу (теорія М.Кляйн і іконічно-конвенційна сигніфікація). *Держава та регіони*. Серія: Гуманітарні науки. 2017. №2 (49). С.4-10.

17. Солецький О. Емблематичні координати слова: іконічно-конвенційна корелятивність та семіозис. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2017. №36. С.117-123.

18. Солецький О. Емблематичні «механізми» і теорія Зигмунда Фрейда. *Прикарпатський вісник НТШ*. Слово. 2017. № 3 (39). Івано-Франківськ, 2017. С.159-171.

19. Солецький О. Емблематична традиція і метод Карла Густава Юнга. *Південний архів*. Збірник наукових праць. Філологічні науки. Випуск LXVIII. Херсон, 2017. С.138-142.

20. Солецький О. Іконічно-конвенційна парадигма та «емблематична» акомодация «Коду української літератури» Ніли Зборовської. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2017. № 29. Одеса, 2017. С.52-56.

21. Солецький О. Структурально-семіотична конвергенція міфу та емблеми. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія «Філологія». 2017. №24. Маріуполь, 2017. С.80-88

22. Солецький О. Давня українська література: «в» та «поза» контекстом національної «психоісторії». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Філологічні науки. [зб. наук. ст.] / [гол. ред. В. А. Зарва]. Бердянськ : БДПУ, 2017. Вип. XIV. С. 86-94.

Статті в іноземних виданнях:

23. Солецький О. Емблематичні форми «Кобзаря» Тараса Шевченка. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2015. III(9), Issue: 44. С.83-89. (Index Copernicus).

24. Солецький О. Емблематичний код текстів Тараса Шевченка. *Ucrainica VII. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury*. Olomouc, 2016. С.521-528.

25. Солецький О. Емблематична форма як модель смислотворення. *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies*. Volume XIII. Lublin, 2016. С.33-43.

26. Soletskyu O. Convergence of iconic-conventional signification in the emblematic patterns of literature. *Poli-Femo. Letteratura e arti*. 2016. Numero 11-12. Milano: Liguori Editore. P.14-31.

Статті в інших виданнях:

27. Солецький О. Емблематичні модифікації ритуально-магічного семіозису. *Молодий вчений*. 2016. №11 (38). Частина II. С.230-234 (Index Copernicus)

28. Солецький О. Емблематичні «сміслоконцентрації» ейдосів Григорія Сковороди. *«Studia methodologica»*. Тернопіль-Кельце, 2016. Випуск 43. С.104-113 (Index Copernicus).

29. Солецький О.М. «Нерівна усім рівність»: концепт води в емблематичному семіозисі Григорія Сковороди. *Українознавчі студії*. 2016-2017. № 17/18. Івано-Франківськ, 2017. С.36-45.

Наукові праці в колективних монографіях:

30. Солецький О. Емблематичні форми «Кобзаря» Т.Шевченка. *Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття* / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ: НАІР, 2015. С.273-286.

31. Солецький О. Наративна буфонада та карикатурна емблематичність Леся Мартовича. *Західна Україна: історико-культурний та етнолінгвістичний аспекти (друга половина XIX – XXI ст.)*. Колективна монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2016. С.343-354.

АНОТАЦІЇ

Солецький О.М. Модифікація емблематичних форм українського фольклорного та літературного дискурсів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальностей 10.01.01 – українська література і 10.01.06 – теорія літератури. – Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2018.

У дисертації вперше в українському літературознавстві системно вивчено особливості функціонування емблематичної форми у фольклорному та літературному національних дискурсах, осмислено специфіку, структурно-семіотичну модифікативність, простежено етапи розвитку, трансформацію та ректифікацію, різночасову проявленість, зв'язок з різними іконічно-конвенційними механізмами та схемами. Здійснено понятійно-термінологічне увиразнення категорій «емблематичності», визначено словотвірні модифікації в українському та європейському літературознавстві, відзначено когнітивні та гносеологічні ознаки емблеми.

Ключові слова: емблема, іконічне, конвенційне, сигніфікація, візуальне, дискурс, структура, сенсотворення, конвергенція, форма, когнітивне, метафізика.

Солецкий А.М. Модификация эмблематических форм украинского фольклорного и литературного дискурса. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук по специальностям 10.01.01 – украинская литература и 10.01.06 – теория литературы. – Киевский университет имени Бориса Гринченко. – Киев, 2018.

В диссертации впервые в украинском литературоведении системно изучены особенности функционирования эмблематической формы в фольклорном и литературном национальных дискурсах, осмысленно специфіку, структурно-семіотическую модифікативность, прослежены этапы развития, трансформация и ректифікация, разновременная проявленность, связь с различными иконическо-конвенциональными механизмами и схемами. Осуществлено понятійно-термінологическое конкретизирование категорій «эмблематичности», определены словообразовательные модифікации в украинском и европейском литературоведении, отмечено когнітивныe и гносеологические признаки эмблемы.

Ключевые слова: эмблема, иконическое, конвенциональное, сигнификация, визуальное, дискурс, структура, смыслообразование, конвергенция, форма, когнитивное, метафизика.

Soletskyu O.M. Emblematic forms modification of Ukrainian folkloric and literary discourses. – Manuscript copyright.

A dissertation submitted in candidacy for the degree of Doctor of Philological Sciences with a major in 10.01.01 – Ukrainian Literature and 10.01.06 – Theory of Literature. – Borys Grinchenko Kyiv University. – Kyiv, 2018.

The relevance of the thesis is defined by the need to consider the functionality of the emblematic mechanisms in the history of the Ukrainian literature, to trace the stage-by-stage modification of the iconic-conventional representations as well as their continuity and novelty from the primeval thinking to the modern text, to examine their coordinating and sensory regulating function, which has not been the subject of the research yet. For the first time ever in the national literary criticism the features of the emblematic form functioning in folklore and literary national discourses have been studied on the system level; the specific features, structural and semiotic modificativity have been interpreted. The stages of development, transformation and rectification, various time manifestations, relation to manifold iconic-conventional mechanisms and schemes have been traced. The definition distinctiveness of the “emblematic” categories in addition to word-formation modifications in the Ukrainian and European literary criticism have been provided; cognitive and epistemological evidences of an emblem have been pointed out.

The subject, the specific objectives and the primary concern of this thesis have determined an employment of the set of methods, their co-operation to solve the identified research issues. The dominant among them was structural-semiotic approach, since an emblematic form is interpreted as the structurally organized system of iconic-conventional signs, which finalizes the meaning form through visual-verbal interactions and synthesis. The formal method allowed to extend certain tenets of the thesis about emblematic “techniques”, “designs”, “functions”, in general, to study the constructive aspect. The function-pragmatic methodology was used to determine the affinity of the emblems with the language production processes, the semantization phenomena, mythogenesis, and its influence on the coordination of psycholinguistic action. In particular, etymological, comparative-historical, cognitive and receptive methods (Rudolf Arnheim, George Lakoff, Max Müller, Oleksandr Potebnia, Ellen Spolsky, and Hans Robert Jauß) were employed. The typological method, among others, has been applied to identify the systemic, structural principles of the emblematic form in the European and Ukrainian literary traditions, the generalization of the literary-aesthetic and historical-functional typical nature, which is concurrently related to contextual and genetic analysis. Certain targets of the thesis have led to the use of the hermeneutic method for the philosophical and aesthetic, metaphysical and cultural interpretations of particular texts, their excerpts and iconic-conventional combinations in ancient and new Ukrainian literature.

In the course of the study it was identified that both the categories “emblem” and “emblematicity” were extensively treated as “cultural universals” that regulate the mechanisms of meaning-making and retention of sense in text and culture. Thus, an emblematic form functions as a phenomenon that generates and accumulates historical and artistic experience within the precise semiotic structure. The effect of an “emblem” and of phenomena associated with the emblematic mechanisms, above all, is that they are created in accordance with the leading cognitive principle, function subject to its rules, which bring together perception and its definition, observation and its verbal description, rectification and analysis in the synergetic unity. The earliest manifestation of “emblematic form” functionality as the birth method for both experience and culture is primal thinking and original semiosis. An emblematic principle is the basis for the rise of the language.

In general, a meaning-making process is the manifestation of emblematic reduction, a kind of visual and verbal decoding, which adapts and assimilates individually formed linguistic representations of a certain recipient-subject with the stylistic features of the author’s verbalization in the definite text.

Keywords: emblem, iconic, conventional, signification, visual, discourse, structure, meaning-making, convergence, form, cognitive, metaphysics.